

Алгоритм діяльності асистента вчителя в процесі опанування знань з природничої освітньої галузі дітьми з особливими освітніми потребами

Ланін А. В.,

канд. пед. наук, старший науковий співробітник

лабораторії проблем інклюзивної освіти

Інституту спеціальної педагогіки і психології ім. М.Ярмаченка

Національної Академії педагогічних наук України,

м. Київ

Головна мета викладання в НУШ предметів природничої галузі, що входить до інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в молодшій школі є набуття учнями необхідних компетенцій та їх особистісний розвиток шляхом формування цілісного образу світу через повідомлення учням елементарних наукових відомостей про суспільство, людину, реальні предмети, об'єкти та явища живої і неживої природи; доступне пояснення зв'язків між окремими природними, суспільними явищами, визначення їх причини, демонстрація взаємозалежності та взаємозв'язку між існуванням людини, суспільства і природи; формування сучасних поглядів на природу і взаємодію природи та суспільства, збагачення особистого досвіду учнів у результаті проведення систематичних спостережень за природою і природними та суспільними явищами; озброєння учнів необхідними практичними навичками та вміннями, які з великою ймовірністю будуть використовуватися у реальному житті. (типова програма НУШ)

Викладання предметів природничої галузі в загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивною формою навчання стосовно дітей з особливими освітніми потребами повинно бути спрямоване не тільки на формування природничих наукових знань та відповідних компетенцій, а й на корекцію їхнього психофізичного розвитку. При знайомстві з живою і неживою природою, природними та суспільними явищами, закономірностями світобудови необхідно розвивати в учнів спостережливість, увагу, пам'ять. Учні повинні навчитися проводити порівняння різних об'єктів (величин), визначати подібність та відмінність, встановлювати спочатку за допомогою вчителя, а потім і самостійно прості причинно-наслідкові залежності. Спостереження за об'єктами і явищами природи, знаходження шляхом порівняння змін, що відбуваються з ними, узагальнення отриманих матеріалів сприяють корекції мислення учнів. У процесі засвоєння природничого матеріалу на основі безпосереднього знайомства учнів з об'єктами і явищами природи, спостережень у природі, використання на уроках різних засобів наочності (демонстрація натуральних об'єктів, друкованих посібників, кіно-відеоматеріалів) активізується пізнавальна та мовленнєва діяльність учнів.

Процес підготовки до уроку в інклюзивному класі полягає: у підборі, навчального матеріалу, як словесного, так й ілюстративного відповідно до ШР, складанні завдань, які будуть використовуватися для закріплення і перевірки ступеня засвоєння навчальної інформації, а також для контролю за його якістю. Тут необхідно спиратися на знання особливостей інтелектуальної і психічної сфери учнів з особливими освітніми потребами, основні принципи і положення загальної та спеціальної педагогіки. Водночас при виборі методів і прийомів навчання, доборі засобів навчання, завдань та вправ необхідно враховувати рівень знань учнів, їх готовність до сприйняття навчального матеріалу, сформованість таких психічних процесів, як сприйняття, пам'ять, увага, мислення. Це дозволить передбачити типові помилки, уникнути їх і сформувати міцні та усвідомлені предметні знання.

Питання застосування системи практичних робіт в умовах НУШ набуває нового звучання, тобто, окрім опанування та закріплення учнями знань, умінь і навичок, акцент зміщується на формування вміння використовувати отримані знання у повсякденному житті. Але не слід забувати, що стосовно дітей з особливими освітніми потребами асистент вчителя має спрямовувати їх на активізацію всіх видів діяльності учнів на уроці та корекцію недоліків психофізичної сфери дитини. Отже практичні роботи, які пропонуються учням, повинні складатися з урахуванням їх можливостей, відповідно ці роботи припускають різну ступінь самостійності у процесі їх виконання.

На початку навчання більшість видів навчально-практичної діяльності учнів загальноосвітньої школи є досить складними для дітей з особливими освітніми потребами. Переважно вони без допомоги асистента вчителя не можуть осмислити поставлену задачу і намітити відповідний план дій, підпорядкувати свої дії поставленій меті. Отримавши завдання, деякі з них можуть відразу приступати до його розв'язання, у них не виникає запитань щодо того, що вони випереджають дію, реакції учнів можуть бути швидкими, але «бездумними»; це засвідчує неповне осмислення та аналіз вимог завдання на початковому етапі діяльності. В такому випадку асистент вчителя має запропонувати дитині, навідні запитання, картки підказки з етапами роботи, інструкції тощо.

Значні труднощі можуть викликати в учнів завдання, які пов'язані з переносом набутих знань і умінь. У процесі розв'язання нового навчального завдання учні з особливими освітніми потребами не використовують у разі потреби раніше засвоєні знання та вміння. Успішність виконання завдань, що вимагають перенесення набутого досвіду, найчастіше обумовлюється не вміннями учнів, а об'єктивною легкістю змісту завдання, тобто: чим складніше завдання за змістом, тим складніше учням перенести наявні знання. В більшості випадків асистент вчителя може позитивно вплинути на цей процес шляхом привчання учня діяти в три етапи: проектування (результатом якого є побудована модель і план її реалізації), технологічний (результатом якого є реалізація моделі),

рефлексивний (результатом якого є оцінка реалізованої моделі та визначення необхідності її подальшої корекції, або розробки принципово іншої).

Виконання практичних робіт, передбачених типовою програмою, вимагає спеціальної підготовки. Учня з особливими освітніми потребами необхідно навчити виконувати необхідні дії і описувати результати своєї діяльності. Для успішного засвоєння алгоритму пропонованого завдання необхідно поступове зростання ступеня складності та самостійності, що не завжди співпадає з поступом інших учнів класу (переважна більшість учнів значно попереду). Але широке поле для кореляції цих процесів виникає у процесі розв'язування завдань природничого змісту, як засвідчує практика це, привчає учнів міркувати, доводити, встановлювати причинно-наслідкові залежності та закономірності, узагальнювати і робити висновки у притаманному їм темпі роботи.

На початкових етапах навчання більшість завдань практичного характеру повинна виконуватися учнем спільно з асистентом вчителя або під його безпосереднім керівництвом. Завдання доцільно супроводжувати чіткою поетапною інструкцією, водночас необхідно стежити за точністю її дотримання. Учням із особливими освітніми потребами складно виконувати багатокомпонентні завдання природничого змісту, які вимагають багатоаспектного аналізу, застосування того чи іншого логічного прийому і вироблення принципу рішення.

Труднощі які виникають у процесі виконання навчальних завдань, наприклад необхідність інтелектуального напруження, можуть створити негативний фон, який у подальшому може призвести до зниження емоційно-пізнавального інтересу до даного виду навчальної роботи, а також до появи байдужого і негативного ставлення до предмета в цілому.

Тому асистент учителя має спрямовувати діяльність учня під час вирішення навчальних завдань на досягнення позитивного результату. Вони мають бути цікавими для учня, спиратися на їх життєвий досвід, містити у собі відомості, що зустрічаються у засобах масової інформації та навколишній дійсності. Успішність виконання подібних завдань залежить не тільки від наявності в учня достатніх теоретичних знань з навчальної теми і знання способу їх виконання, а й від уміння керуватися інструкцією. Адже на уроках природничої галузі у зв'язку з великою кількістю практичних і лабораторних робіт учням часто доводиться виконувати завдання використовуючи інструкцію педагога або підручника. Що для учня з особливими освітніми потребами може бути досить складно.

Підвищення рівня самостійності в процесі навчання є надважливим для учнів з особливими освітніми потребами, адже чим більше вони вправляються у самостійному виконанні різного виду завдань, тим краще закріплюються навчальні вміння, підвищується якість знань, інтенсивніше розвивається самостійність. Водночас асистент вчителя має знати, що просте збільшення обсягу самостійності учня на уроці, без включення її в якості невід'ємного елемента в усі етапи уроку буде недостатнім для його

оптимального розвитку. Це може бути заповнення таблиці, знаходження об'єктів на карті, виконання найпростіших лабораторних робіт – вимірювання температури води, визначення напрямків сторін горизонту, опис об'єкта (предмета) за запропонованим учителем планом, розв'язок проблемної задачі, читання статті підручника та відповіді на запитання, малювання на задану тему тощо.

Для того щоб учень з особливими освітніми потребами зміг узяти участь у фронтальній самостійній роботі, завдання повинні враховувати його можливості. Учні з різними можливостями в засвоєнні та застосуванні природничого матеріалу потребують різних видів диференційованого викладання. Це проведення підготовчих вправ, спрямованих на формування загальнонавчальних і спеціальних умінь; включення завдань різної складності як з точки зору змісту, так і за кількістю виконуваних дій; організація різної системи допомоги з боку асистента вчителя.

Інтерес до предмета пробуджується та підтримується не тільки різноманітними видами робіт і зовнішньою формою подачі матеріалу (малюнки, схеми, графіки тощо), але також і змістом матеріалу. Стимулювати пізнавальний інтерес, активізувати розумову діяльність, пам'ять, увагу можливо, включаючи в процес навчання різноманітних за формою та змістом цікавих завдань. Зміст предметів інтегрованого курсу надає для цього широкі можливості.

Спираючись на вищевикладене, можна зробити висновок, що успішність засвоєння учнями з особливими освітніми потребами природничих знань залежить від правильного добору змісту навчального матеріалу, точного його структурування, адекватного вибору методів і прийомів навчання, опори на особистий чуттєвий досвід учнів, зв'язок навчання з життям, а також від того, як учитель і асистент учителя враховують інтелектуальні, фізичні та психічні особливості учнів, виконають корекційно-розвивальну складову навчання, дотримуються основних етапів формування уявлень і понять.

Учителю і асистенту вчителя необхідно постійно звірятися з ІПР, ознайомитися з типовими загальноосвітніми та спеціальними програмами з метою більш повного розуміння специфіки функціонування та розвитку різних сфер діяльності дитини. Адже це дасть можливість проводити додаткові адаптації та модифікації для врахування різних можливостей учня з особливими освітніми з метою формування відповідних знань у процесі проведення занять з природничої галузі. Приклад наведено в нижченаведеній таблиці.

Зміст роботи вчителя та асистента вчителя на уроці природознавства

Тема. Вода та її властивості			
<p>Мета. Дати уявлення про основні властивості води; виховувати свідому потребу пізнавати світ, сприяти створенню теоретичної бази для інтелектуального розвитку учнів; формувати інформаційну та комунікативну компетентність.</p> <p>Корекційно-розвивальна мета (втілює асистент вчителя): розвиток зорово-рухової координації, дрібної моторики рук; формування правильної постави, елементів логічного мислення (на основі аналізу та синтезу); корекція зору, слуху, поведінки (у залежності від потреб дитини).</p>			
<p>Обладнання. Довідник, сіль, цукор, пісок, молоко, склянки з водою, склянки різної форми.</p>			
Хід уроку			
Вчитель	Асистент вчителя		
	учні з типовим рівнем пізнавального розвитку	учні з незначним зниженням пізнавального розвитку	учні зі значним зниженням пізнавального розвитку
I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ.			
<p>Пролунав уже дзвінок, починаємо урок! Вправа «Сьогодні»: Яка зараз пора року? Який місяць? Яке число? Тепло чи холодно? Який стан неба? Чи є вітер? Якої сили? Чи були сьогодні опади</p>	<p>Допомагає вчителю організувати дітей до початку уроку, перевіряє розташування навчального приладдя (за потреби заздалегідь адаптованого, наприклад рельєфні малюнки, збільшений шрифт або шрифт Брайля, ложка з потовщеною ручкою при порушенні м'якої моторики тощо), спрямовує увагу учня на дії вчителя (наприклад використовує жестову мову),</p>	<p>Допомагає вчителю організувати дітей до початку уроку, перевіряє розташування навчального приладдя (за потреби заздалегідь адаптованого, наприклад рельєфні малюнки, збільшений шрифт або шрифт Брайля, підставка з бортиками при порушенні м'якої моторики тощо), спрямовує увагу учня на дії вчителя (наприклад використовує жестову мову),</p>	<p>Допомагає вчителю організувати дітей до початку уроку, перевіряє розташування навчального приладдя (за потреби заздалегідь адаптованого, наприклад рельєфні малюнки, збільшений шрифт або шрифт Брайля, ложка з потовщеною ручкою при порушенні м'якої моторики тощо), спрямовує увагу учня на дії вчителя (наприклад використовує жестову мову),</p>

	за потреби допомагає дитині зосередитися та пригадати правильну відповідь.	за потреби допомагає дитині зосередитися та пригадати правильну відповідь.	за потреби допомагає дитині зосередитися та пригадати правильну відповідь.
II. ПОВТОРЕННЯ ПРОЙДЕНОГО МАТЕРІАЛУ. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ			
Вправа «Мікрофон» Що належить до світу неживої природи? Які у цих об'єктів ознаки?	Стимулює дитину до активної участі (перекладає мовою жестів, активізує увагу тощо).	Допомагає дитині по можливості активно долучитися до вправи (перекладає мовою жестів, активізує увагу тощо) за потреби допомагає дитині зосередитися та пригадати правильну відповідь (застосовує навідні запитання, картки підказки).	Допомагає дитині по можливості активно долучитися до вправи (перекладає мовою жестів, активізує увагу тощо) за потреби допомагає дитині зосередитися та пригадати правильну відповідь (застосовує навідні запитання, схематичні картки підказки).
III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ			
Робота над загадкою. <i>Буває хмаркою вона, легка, як пух, буває.</i> <i>Буває, як скло, крижка й тверда.</i> <i>Нагріється і потече ... (вода).</i> Сьогодні ми будемо говорити про воду та її властивості. <i>Дитина, що вміє читати, робить доповідь,</i>	Дублює пояснення вчителя (для дітей які мають порушення сенсорних аналізаторів). Звертає увагу учня на дії вчителя (однолітка), дублює	Дублює пояснення вчителя (для дітей які мають порушення сенсорних аналізаторів), за потреби надає додаткові пояснення та допомогу у пошуку відповіді (застосовує навідні запитання, картки підказки).. Звертає увагу учня на дії вчителя (однолітка), за	Дублює пояснення вчителя (для дітей які мають порушення сенсорних аналізаторів), за потреби надає додаткові пояснення та допомогу у пошуку відповіді (застосовує навідні запитання, картки підказки схематичні картки підказки). Звертає увагу учня на дії вчителя (однолітка), за

<p><i>користуючись довідником.</i></p> <p>Вода – це прозора безбарвна рідина, найпоширеніша в природі речовина, без якої неможливе життя на Землі. Запаси води великі. Вода займає 71% поверхні Земної кулі. Лише близько ¼ земної поверхні припадає на сушу. Вода є:</p> <ul style="list-style-type: none"> • в океанах, в озерах, у морях; • у річках, у ставках, на болотах; • у ґрунті, під землею. <p>Вода має певні властивості. Вона: тече, прозора, без запаху, без кольору, розширюється внаслідок нагрівання й стискається під час охолодження; не має своєї форми; розчиняє деякі речовини.</p> <p>Пропоную дослідити властивості води. (Клас об'єднується в групи для</p>	<p>доповідь іншого учня (для дітей які мають порушення сенсорних аналізаторів), організовує демонстрацію заздалегідь підготованої (за потреби адаптованої) відповідної наочності.</p> <p>Допомагає учневі приєднатися до групи, контролює разом з учителем взаємодію всередині груп.</p>	<p>потреби допомагає дитині зосередитися на прослуховуванні доповіді, дублює доповідь іншого учня (для дітей які мають порушення сенсорних аналізаторів), організовує демонстрацію заздалегідь підготованої (за потреби адаптованої) відповідної наочності.</p> <p>Допомагає учневі приєднатися до групи, контролює разом з учителем взаємодію всередині груп.</p>	<p>потреби допомагає дитині зосередитися на прослуховуванні доповіді, дублює доповідь іншого учня (для дітей які мають порушення сенсорних аналізаторів), організовує демонстрацію заздалегідь підготованої (за потреби адаптованої та модифікованої) відповідної наочності.</p> <p>Допомагає учневі приєднатися до групи, контролює разом з учителем взаємодію всередині груп.</p>
--	--	--	---

проведення дослідів).			
IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З НОВИМ МАТЕРІАЛОМ			
<p>Демонстрація властивостей води (на столах по 3 склянки з водою, склянка з молоком, ложки, блюдечка з цукром, сіллю, піском)</p> <p>1. Скуштуйте воду. Чи є у неї смак? (Вона не має смаку) Увага! Якщо ви не впевнені, що джерело чисте, пити воду не можна!</p> <p>2. Подивіться, я наливаю воду в блюдечко, у вузьку склянку, у широку склянку. Що відбувається з водою, яку вона має форму? (Вода певної форми не має, набуває форми посуду. Її не можна взяти до рук, вона витікатиме. Вода – рідина).</p> <p>3. Додайте у склянки сіль, цукор, пісок. Розмішайте. Що</p>	<p>Організовує разом з учителем групову діяльність, перевіряє розташування приладдя, за потреби дублює дії вчителя (для дітей які мають порушення сенсорних аналізаторів).</p> <p>У процесі аналізу властивостей води на основі дослідів та формулюванні висновків використовує заздалегідь адаптоване приладдя, наприклад ємності непроливайки або такі що важко перекинути, ложки з потовщеною ручкою), застосовує спеціальні прийоми («рука у руці», тактильне обстеження).</p>	<p>Організовує разом з учителем групову діяльність, перевіряє розташування приладдя, за потреби дублює дії вчителя (для дітей які мають порушення сенсорних аналізаторів).</p> <p>У процесі аналізу властивостей води на основі дослідів допомагає у формулюванні висновків використовує заздалегідь адаптоване приладдя, наприклад ємності непроливайки або такі що важко перекинути, ложки з потовщеною ручкою), застосовує спеціальні прийоми («рука у руці», тактильне обстеження), надає допомогу у вигляді заздалегідь підготованих підказок або варіанти відповідей (обери правильну).</p>	<p>Організовує разом з учителем групову діяльність, перевіряє розташування приладдя, за потреби дублює дії вчителя (для дітей які мають порушення сенсорних аналізаторів).</p> <p>У процесі аналізу властивостей води на основі дослідів допомагає у формулюванні висновків використовує заздалегідь адаптоване приладдя, наприклад ємності непроливайки або такі що важко перекинути, ложки з потовщеною ручкою), застосовує спеціальні прийоми («рука у руці», тактильне обстеження), надає допомогу у вигляді заздалегідь підготованих запитань підказок, карток підказок або варіанти відповідей (обери правильну).</p>

<p>відбувається? <i>(Кристали солі та цукру зменшуються, незабаром зникають. Піщинки опустились на дно і не змінюються. Вода може розчиняти деякі речовини).</i></p> <p>4. Очистити воду від нерозчинних речовин можна за допомогою фільтрів. Найпростіший фільтр я зробила з паперової воронки, шматка марлі, вати та вугілля. <i>(Вода очистилася від піщинок).</i> Але ця вода не придатна для пиття, її треба дезінфікувати. Чому джерельна вода чиста? <i>(Вона проходить через природний фільтр – товстий шар ґрунту).</i></p> <p>1. Опустіть ложку в склянку з водою і в склянку з молоком. Що ви спостерігаєте? <i>(У склянці з молоком ложку не видно, а в склянці з водою ложку</i></p>	<p>Надає учню (для дітей які мають порушення сенсорного аналізатора) допомогу у тактильному дослідженні осаду на фільтрі.</p> <p>Надає учню (для дітей які мають порушення сенсорного аналізатора) відповідні пояснення понять прозорий-непрозорий.</p>	<p>Надає учню (для дітей які мають порушення сенсорного аналізатора) допомогу у тактильному дослідженні осаду на фільтрі. Та підштовхує до відповідного висновка за допомогою навідних питань.</p> <p>Надає учню (для дітей які мають порушення сенсорного аналізатора) відповідні пояснення понять прозорий-непрозорий.</p>	<p>Надає учню (для дітей які мають порушення сенсорного аналізатора) допомогу у тактильному дослідженні осаду на фільтрі. Та підштовхує до відповідного висновка за допомогою навідних питань, карток підказок або варіанти відповідей (обери правильну).</p> <p>Надає учню відповідні пояснення понять прозорий-непрозорий.</p>
---	---	--	--

<p><i>видно. Вода безбарвна і прозора).</i></p> <p>2. Понюхайте воду.<i>(Вода запаху не має).</i> Нюхати невідомі речовини можна на відстані 20-30 см. від обличчя і рухами руки спрямовувати потік повітря. Інакше різким запахом можна обпалити носову порожнину.</p> <p>3. Наступний дослід доводить, що при нагріванні вода розширюється, при охолодженні – стискається. <i>(Нагріти колбу з водою на спиртовці).</i> Вода закипає при температурі 100°C і починає випаровуватися.</p>	<p>Надає учню допомогу у правильному виконанні досліду (для дітей які мають порушення сенсорного аналізатора та дітей з порушеннями опорно-рухового апарату) прийомом «рука у руці».</p> <p>Надає учню (для дітей які мають порушення сенсорного аналізатора) допомогу у тактильному дослідженні понять холодний-теплий-гарячий.</p> <p>Фіксує труднощі та недоліки, які виявляє дитина у процесі засвоєння нового матеріалу.</p>	<p>Надає учню допомогу у правильному виконанні досліду (для дітей які мають порушення сенсорного аналізатора та дітей з порушеннями опорно-рухового апарату) прийомом «рука у руці», сенсорні еталони міри відстані.</p> <p>Надає учню (для дітей які мають порушення сенсорного аналізатора) допомогу у тактильному дослідженні понять холодний-теплий-гарячий.</p> <p>Фіксує труднощі та недоліки, які виявляє дитина у процесі засвоєння нового матеріалу.</p>	<p>Надає учню допомогу у правильному виконанні досліду (для дітей які мають порушення сенсорного аналізатора та дітей з порушеннями опорно-рухового апарату) прийомом «рука у руці», сенсорні еталони міри відстані та їх порівняння з частинами власного тіла.</p> <p>Надає учню (для дітей які мають порушення сенсорного аналізатора) допомогу у тактильному дослідженні понять холодний-теплий-гарячий.</p> <p>Фіксує труднощі та недоліки, які виявляє дитина у процесі засвоєння нового матеріалу.</p>
<p>Фізкультхвилинка <i>(Діти доповнюють слова рухами)</i> Тече вода з-під явора Яром на долину. Пишається над водою</p>	<p>Допомагає дитині по можливості активно долучитися до вправ або навпаки – стримує зайву рухову активність (для дітей</p>	<p>Допомагає дитині по можливості активно долучитися до вправ або навпаки – стримує зайву рухову активність (для дітей</p>	<p>Допомагає дитині по можливості активно долучитися до вправ або навпаки – стримує зайву рухову активність</p>

Червона калина. Пишається калинонька, Явір молодіє, А кругом їх верболози Й лози зеленіють. Т. Г. Шевченко	які мають порушення сенсорних аналізаторів, опорно рухової сфери та гіперактивних).	які мають порушення сенсорних аналізаторів, опорно рухової сфери та гіперактивних).	
--	---	---	--

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота над прислів'ям. Вода – колиска життя на Землі. (<i>Запис зроблено без пробілів між словами</i>). Виправіть помилку в записі. Що означає цей вираз? Гра «Так чи ні» Вода має запах. Вода не має кольору. Вода не має форми. Вода тверда. Вода не прозора. Вода має смак. Вода розширюється внаслідок нагрівання. Вода кипить при температурі 100°C градусів. Вода розчиняє сіль та цукор	Дублює пояснення вчителя (для дітей які мають порушення сенсорних аналізаторів), за потреби використовує прийом «рука у руці» (дітей з порушеннями опорно-рухового апарату), застосовує кубики та картки шрифтом Брайля.	Дублює пояснення вчителя (для дітей які мають порушення сенсорних аналізаторів), за потреби використовує прийом «рука у руці» (дітей з порушеннями опорно-рухового апарату), застосовує кубики та картки шрифтом Брайля. Надає допомогу у процесі аналізу запитань та пошуку відповіді (використовує за потреби заздалегідь підготовані навідні запитання або варіанти відповідей) на основі пригадування проведених дослідів, подає знак учителю в разі готовності дитини до відповіді.	Дублює пояснення вчителя (для дітей які мають порушення сенсорних аналізаторів), за потреби використовує прийом «рука у руці» (дітей з порушеннями опорно-рухового апарату), застосовує кубики та картки шрифтом Брайля. Надає допомогу у процесі аналізу запитань та пошуку відповіді (використовує за потреби заздалегідь підготовані навідні запитання, картки -підказки або варіанти відповідей) на основі пригадування проведених дослідів, подає знак учителю в разі готовності дитини до відповіді.
---	--	---	---

VI. ПІДСУМОК УРОКУ

Вода – рідина без кольору, без запаху, без смаку, тече, прозора, не має форми, випаровується, розчиняє деякі речовини. Життя на Землі без води неможливе.

Дублює дії та пояснення вчителя (для дітей які мають порушення сенсорних аналізаторів), за результатами спостереження за дитиною надає учителю інформацію щодо успіхів та труднощів дитини.

Дублює дії та пояснення вчителя (для дітей які мають порушення сенсорних аналізаторів), за результатами спостереження за дитиною надає учителю інформацію щодо успіхів та труднощів дитини.

Дублює дії та пояснення вчителя (для дітей які мають порушення сенсорних аналізаторів), за результатами спостереження за дитиною надає учителю інформацію щодо успіхів та труднощів дитини.

Література

1. Коваль Л.В., Компанець Н.М., Лапін А.В., Квітка Н.О., Луценко І.В. Особлива дитина в інклюзивному дошкільному навчальному закладі Коваль Л.В., Компанець Н.М., Квітка Н.О., Лапін А.В., Луценко І.В.– К.: 2018.- 367с. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/711769/>.
2. Кульбіда С. В. Освіта ХХІ століття. Дефектологія. № 2. 2006. С.54 – 56.
3. Лапін А. В. Огляд зарубіжного досвіду інклюзивної освіти. / А. В. Лапін // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: наук.-метод. зб.: Випуск 4. Частина 1. – Київ, 2013. - С.193 - 204.
4. Лапін А.В. Організація роботи команди фахівців у дошкільному закладі освіти з інклюзивною формою навчання. А.В.Лапін. 2017 <http://lib.iitta.gov.ua/cgi/users/home?screen=EPrint%3A%3AView&eprintid=708343>
5. Нагорна О.Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами: навчально-методичний посібник / О.Б.Нагорна. – Рівне, 2016. – 141с. Друге видання.
6. Skipper S. (2006). Conceptual Framework for Effective Inclusive Schools. Retrieved September 2006. Режим доступу: <http://www.leadership.fau.edu/icsei2006/papers/skipper.doc>